

A MUNKÁSOK ÉS AZ OLVASÁS

A magyar olvasáskutatás értékes teljesítménye

Végigtekintve a magyar művelődés-szociológiai kutatásokon, *Rudas János* a Társadalmi Szemle 1969. novemberi számában közölt, Tudomány és kultúraterjesztés c. cikkében megállapítja, hogy noha e területen viszonylag kevesen tevékenykednek, *a vizsgálatok a nemzetközi élményekben is megállják helyüket. Kamarás István* „A munkások és az olvasás” című kötetének megjelenése megerősíti e kijelentést: a Könyvtártudományi és Módszertani Központ igénykutató csoportjának e munkája *a magyar olvasáskutatás újabb értékes teljesítménye.*

Tartalmáról a „Könyvtáros” már beszámolt, ezért most arról ejtenék néhány szót, miért kell, miért érdemes ezt a művet a könyvtárosoknak és minden, a könyv olvasását iránt érdeklődő embernek kézbevenni, tanulmányozni? Röviden azért, mert napjaink magyar munkásosztályának olvasási szokásairól és általában a könyv olvasásáról meg-alapozott, szakszerűen feltárt ismereteket tartalmaz, logikusan felépített szerkezetben.

A könyvtárosok jól tudják, hogy egyetlen irodalmi értékű regény mélyebb értelmi-érzelmi értékekkel gazdagítja olvasóját, mint 20 közepes vagy gyenge serény végigolvasása. A tudományban sincs másképp. A társadalmi-kulturális valóságról szóló ismereteinket se merítsük másból, „csak tiszta forrásból”! Ez a jól végiggondolt tervet megvalósító, alaposan előkészített és minden részletében szakszerűen kidolgozott kutatás, melyet ráadásul közerthető és vonzó stílusban tárnak elénk, az olvasás körüli minden lényeges kérdésben sokoldalú és megbízható információt nyújt érdeklődő olvasójának. És szinte kézenfogva vezeti el addig a pontig, ahol az olvasottak tovább-gondolása, a nyomukban született saját gondolatok átvezetnek az új ismeretek *gyakorlatban való alkalmazásának* területére.

A tudományos őszinteség és nyíltság teszi e tanulmányt különösen alkalmassá arra, hogy olvasóit bevonja az „együttgondolkodás” folyamatába. Egyik fontos erényé-nek éppen azt tartom, hogy nem titkolja a vizsgálat módszertani buktatóit, érzékelteti állításainak érvényességi korlátait.

A mű nagyobbik fele a könyv olvasás indítékait, az igényeket, az ízlést, a könyvek kiváltotta élményeket és hatásokat elemzi. Nem erényként, csak megnyugtatóan emlí-tem, hogy a tanulmány e meglehetősen képlékeny témakörben is teljes objektivitásra törekedve, előítélet mentesen állítja elénk a tényeket és a tényeken alapuló követke-zetéseit, és sosem igyekszik magyarázkodással, erőltetett gondolatmenetekkel szépíteni a valóságon.

Az önmagának feladott lecke persze igen nehéz: az olvasási magatartást befolyá-soló lelki folyamatokra kíván visszakövetkeztetni egy kérdőíves eljárás során nyert választómeleg elemzéséből. A magyar olvasás-kutatásnak azonban vállalnia kell a beha-tólast e terepre, még akkor is, ha nem vonulthatatja fel egy-egy vizsgálat keretében a modern szociológiai és pszichológiai kutatás minden eszközét. Hiszen éppen itt dől el, hogy a társadalmi-gazdasági hatások keretein belül mi okozza az egyéni magatar-tások nagyfokú különbözőségét. E szféra mélységesen befolyásolja az olvasást vagy nem olvasást, a gyakran vagy ritkán olvasást, a könyvvásárlás mértékét, a műfaj, a szerző, a mű megválasztását. Jórészt itt kereshetjük a választ arra, hogy *a könyv miként formálja az embert*, mint irodalmi élmények befogadóját és mint környezetére kulturális befolyást gyakorló egyéniséget. De akár tovább is léphetnénk. E szférában válik a mű kulturális élménnyé, itt alakítja az olvasó jellemét, hajlamait, köz- és magánéletbeli magatartását.

A tanulmány persze ilyen messze nem követheti a könyvek hatását, feladata, hogy *a kulturális alapkérdésekkel* birkózzék. Ilyenekkel: miért olvas az olvasó (ezúttal a munkásolvasó), mi a szépirodalmi művek hatása, milyen ízlésszinten olvas a magyar munkás stb. E kérdések azonosak a könyvtárosok mindennapjait végigkísérő kérdések-vel. És ahogy egy neveléstudományi tanulmány segíti a pedagógust, úgy segíti a könyv-tárost e munka azáltal, hogy *rávilágít a különböző olvasótípusok jellegzetes motívu-maira*, magatartásuk indítékaira. Hiszen bizonyos értelemben a könyvtáros is pedagó-gus, felnöttek és fiatalok iskolán kívüli nevelője, aki ajánlásaival, magyarázataival, megjegyzéseivel, egy-egy gesztusával segíti (vagy nem segíti; esetleg anélkül, hogy tudná, hátráltatja) olvasóit, hogy az igény és ízlés létrafokain feljebb lépjenek.

A jó könyvtáros minden olvasójára gondot fordít, egyforma mértékkel mégsem mérhet. A felnőtt olvasók közül a munkások és parasztok szorultak rá leginkább tanácsára, támogatására, befolyására, és e fáradozást ők fizetik vissza leggazdagabban az olvasás, a jó könyvek megkedvelésével, ízlésük pallérozódásával, ismereteik tágulá-sával. A városi közművelődési könyvtárak, a szakszervezeti könyvtárak e két rétegből

elsősorban a munkásokkal találkozunk, de ma már sok falusi könyvtárban is számottevő a munkások aránya. Eppen ezért különösen szerencsés, hogy a KMK igénykutató csoportja *első nagyszabású felmérését* éppen a munkások körében szervezte meg.

A vizsgálat megállapításai szigorúan véve kizárólag a munkásokra vonatkoznak, egyes adatai az egész magyar munkásosztályra, más megállapításai az olvasó munkásokra. Tanulságai mégis tágabb körben érvényesek. Számos vizsgálat mutatta be, milyen nagyok a különbségek a különböző foglalkozási rétegek olvasási gyakorisága, könyvvásárlási intenzitása, ízlésvilága közt; de e vizsgálatok még valamit kimutattak: azt, hogy a *könyvolvasó* munkás és könyvolvasó alkalmazott és értelmiségi illetve *paraszt* között már kisebb a különbség és az egyes rétegekbe tartozó könyvtári tagok között még kisebb. Ezért mondhatjuk, hogy a munkásolvasók vizsgálata által feltárt tanulságok többé-kevésbé *más olvasórétegekre is érvényesek.*

M á n d i P é t e r

Induljon meg a felmérés tapasztalatainak elemzése

Kevesebben várták nagyobb izgalommal a munkásság körében folytatott olvasás-szociológiai vizsgálat eredményét és annak publikálását, mint a szakszervezeti könyvtárosok, hiszen közülük nagyon sokan részesei, közreműködői voltak a felmérési munkálatoknak. De még inkább fokozta a várakozást az a tény, hogy társadalmunk vezető osztályának olvasási kultúrájáról ilyen nagyszabású és tudományos rendszerezettségű vizsgálat még nem volt.

Eppen ez vezérelte a *Szakszervezetek Országos Tanácsát*, amikor két esztendeje *kezdéményezte*, erkölcsileg és anyagilag támogatta a vizsgálatot, s annak megvalósítására a legilletékesebbet: a KMK akkor alakult igénykutató csoportját kérte fel.

A kezdeményezés nagyon időszerű volt, s régi mulasztást pótol. Mi jellemezte eddig általában a fizikai munkások olvasási helyzetével foglalkozó írásokat? Többségük szándékuk szerint is publicisztikai hangvételű riport vagy esettanulmány volt. Ezek között is két végtel uralkodott. Az újságíró vagy a cikkíró vérmérséklete szerint (vagy naivitása szerint) hol ujjongó hadijelentésben tette közhírré, hogy egyáltalán könyvolvasó munkásokkal találkozott, vagy éppen dramatizált túllicitálásokban kiáltotta világgá a munkások művelődésbeli elmaradottságát. Külön típust képviseltek a különböző könyvtári felmérések, amelyek között számos figyelemreméltó akad.

A legjobb elemzéseknek és cikkeknek is közös vonásuk azonban, hogy vizsgálatukat csak a már olvasókra, a könyvtári tagokra terjesztették ki. A munkások általános olvasási szintjéről tehát még megközelítően jellemző és hiteles képet sem adhattak. Ráadásul igen sok publikáció jellemzője, hogy olyan kis mintavételre támaszkodik, hogy az általánosítás igénye nem is támasztható velük szemben.

Az elmondottak jelzik, hogy milyen vizsgálat igénye lebegett a SZOT illetékesei előtt. Olyan elemzést kívántak, amely a munkásság rétegeződését, műveltségbeli, kor és nembeli különbözőségeit, az iparági szerkezetet is figyelembe veszi, és így hitelesen tükrözi az adott időszak műveltségi állapotát. A színvonal mércéje az a feldolgozási forma volt, amelyet eddig *Ughy Jenő* Ezer falusi lakos és a könyv című tanulmánya képviselt a könyvtári szakirodalomban. A jelen pontos helyzetképe volt a cél, s egyben olyan dokumentum létrehozása, amelynek adatai viszonyítási alapul szolgálhatnak a későbbi évtizedekben is, a későbbi fejlődés mérésére. Hogy ez milyen fontos, azt talán jól igazolja, hogy milyen sokszor utalunk például *Drescher Pálnak* a harmincas években végzett, s a kor olvasói színvonalát — szemléleti hibáival együtt — mégis csak legátfogóbban bemutató tanulmányára. S ami még ide kívánczok: senki sem várt öncélú kutatógatást, hanem olyan diagnózist, amely terápiát is képes sugallni az olvasási kultúra emelésén fáradozók számára.

Mennyiben felel meg a közreadott tanulmány a várakozásnak? Csak azt mondhatom: a SZOT kulturális osztálya és én is ilyennek képzeltem, és sokkal inkább magaménak érzem, mintsem hogy tárgyilagos kritikus lehetnék. Az eredmény elismerése fejeződött ki abban, hogy a SZOT kitüntette, illetve megjutalmazta *Gerő Zsoltnét* és *Kamarás Istvánt*, a munka igényes elvégzőit. Velük együtt várjuk a szakkritika és a könyvtárosok véleményét, észrevételeit.

Inkább talán arról ejtenék néhány szót, hogy milyen gondolatokat, a vizsgálat által is ösztönzött *terveket indított meg* a tanulmány a szakszervezeti irányító munkában?

A fő tapasztalatok ismertetésére, a következtetések keresésére már több fórumon, többek között a központi könyvtárvezetők értekezletén is sor került.

Az olvasási kultúra összefüggéseinek feltárása máris döntések előkészítését segítette elő, vagy siettetett ilyeneket a megvalósulás felé. Így például a sajtóolvasás és